

**A BÉCSI LEVÉLTÁRAK MAGYARORSZÁGGAL KAPCSOLATOS
GYŰJTEMÉNYEINEK HADTÖRTÉNETI VONATKOZÁSAI
AZ 1930-AS ÉVEKBEN**

Az Anschlusst megelőző évtized osztrák diplomáciájának ha nem is a legfontosabb, de kiemelt feladata volt tájékoztatást nyújtani a kormányának mindarról, ami Magyarországgal kapcsolatosan történt. Ez egyértelműen következett abból, hogy a magyar külpolitikának elsősorban német és olasz relációjú aktusai közvetve információkat szolgáltathattak azokról a politikai törekvésekről, amelyek egyrészt az osztrák államiságot fenyegették, másrészt pedig Ausztriát bizonyos keretek között támogatták a nemzetiszocialista Németország igényeivel szemben. E szempontból természetesen a magyar belpolitika is vállalóira foghatóknak tűnt — hiszen például a magyar szélsőjobboldal kapcsolatai a Harmadik Birodalom nem elhanyagolható szintű köreivel szintén tartalmaztak olyan elemeket, amelyekből az osztrák politika különösebb logikai ráfordítások nélkül vonhatott le következtetéseket.¹

Az osztrák diplomáciának a magyar haderővel összefüggő kérdésekre irányított érdeklődését szintén ezek a szempontok határozták meg, amelyek mögött a direkt jellegű osztrák—magyar katonai kapcsolatok, illetve ezek autonóm kezelése, másodlagosnak bizonyultak. A magyar katonapolitika, a hadsereg belpolitikai szerepe, a katonai egyenjogúságot követelő magyar álláspont, a hadsereg vezetésében bekövetkezett személyi változások, a békeszerződés katonai rendelkezéseit ellensúlyozni kívánó rejtett szervek, a magyar fegyverkezés üteme és eredményei, a premilitáris képzés, a magyar hadsereg német és olasz kapcsolatai iránt az osztrák diplomácia érdeklődése nyilván egy pillanatra sem válhatott öncélúvá.

Az elsődleges információs bázis természetesen a budapesti osztrák követség, illetve annak katonai attaséja volt. A Budapestről keltezett jelentéseket azonban gyakran egészítették ki más osztrák külképviseletek. Jelentős információkhoz jutott még az osztrák politika a katonai és rendőrségi hírszerzés révén is.

Az osztrák politikai vezetéshez eljutó katonai jellegű jelentések információs értéke természetesen igen különböző volt, de ennek ellenére úgy véljük, hogy lehetőséget adtak olyan jellegű következtetések levonására, amelyeket a politikai döntések kialakításánál figyelembe lehetett venni.

a) A budapesti osztrák követség katonai attaséjának összefoglaló produktumai közül a bécsi iratanyag mindössze két jelentést tartalmaz, s ebből is az egyik — Regele ezredes ebben hivatalos meghívásairól számolt be² — eléggé érdektelen. Tartalmazza viszont az iratanyag a katonai attaséjának 1933 végén készített évi jelentését, amellyel — jelentősége miatt — nem tematikus bontásban foglalkozunk.³ Az attasé összefoglaló jelentésében a magyar politika revíziós célkitűzéseinek katonai vonatkozásairól ezt írta: „... honvédtisztek kijelentései szerint elkészültek azok a megszállási tervek, amelyek az elszakított te-

¹ Vö.: ezekről részletesebben: A 30-as évek magyar politikája a budapesti osztrák követség jelentéseinek tükrében. Magyar Nemzet, 1977. február 4—5.

² Kriegsarchiv, Bundesministerium für Landesverteidung (továbbiakban: KA BM. f. Lv.) 1934. 28. 4/6. 4034. 17 905.

³ KA BM. f. Lv. 1933. 28. 5. 3779. 34 443.

rületekre vonatkoznak, s minden pillanatban készen kell lenni a csapásmérés lehetőségére”. A magyar katonai attasék és a Budapesten akkreditáltak helyzetét is vizsgáló jelentés a magyar hadsereg legénységi állományáról és tisztikaráról így vélekedett: „... miután a magyar katonák politikai jogokkal egyáltalán nem rendelkeznek, a politikai áramlatok csak igen nehezen találhatnak utat a hadseregbe. A szolgálati idő is igen rövid, a fegyelem nagyon szigorú, a katonáknak egyáltalán nincs alkalmuk arra, hogy politikával foglalkozzanak. A tisztikart többségében kétségtelenül az a sovinszta nézet hatja át, amely a tisztikar legfontosabb kötőanyagát képezi... Ez a megállapítás a legénységi állományra is érvényes... a hadsereg nem tárgya a politikai pártok tevékenységének bár természetesen a Gömbös-kurzus a tisztek magatartására nem marad hatástalan”. Az összefoglaló jelentés a katonai kiadásokról csupán publikus adatokat közölt, de megjegyezte, kérdéses: mennyivel járulnak hozzá a megyék és a községek a levették kiképzéséhez. Nyilván bizonyos szubjektív megfontolások kísérték Regele ezredes megállapítását, hogy a magyar tisztikar legfelkészültebb részét az egykori K. u. K.-tisztek alkotják. A légiő fejjelkészítésével kapcsolatban pedig azt állította, hogy itt már alig törődnek a rejtéssel. A lövészegegyesületekről — a katonai vonatkozások miatt — úgy vélekedett, hogy azok kiépítése igen jó, de nem volt megjegyzése azokról a belpolitikai problémákról, amelyeket a lövészegegyesületek szélsőjobboldali tendenciája alakított. Pontos adatokat közölt a jelentés a premilitáris képzésről. Az osztrák katonai attasé különböző beszélgetésekre hivatkozva állította, hogy a magyar vezérkari tisztek továbbképzésének keretében különös gonddal vizsgálták azt a katonai helyzetet, ha két olyan szövetséges állam visel háborút, amelyeket elenséges terület választ el egymástól.⁴

Regele ezredes katonai attasé jelentésében szólt arról is, hogy a mozgósítási tervek átdolgozás alatt állnak, s azok motivációját a hadsereg legszélesebb értelmű és folyamatosan végrehajtott átszervezésében jelölte meg.

Az osztrák katonai attasé összefoglaló jelentése azt mutatta, hogy az ezredes elég jó hírforrásokkal rendelkezett a magyar fővárosban, információi mindenképpen hasznosak voltak az osztrák külpolitika számára.

b) A budapesti osztrák követség, illetve az osztrák diplomácia a hadsereg belpolitikai szerepét jelentéseiben nem vizsgálta autonóm értelemben, ezt csak a magyar politikai életről készített analíziseiben érintette. Így pl. Gömbös honvédelmi államtitkári és miniszteri kinevezése ebből a szempontból nem is kapott kommentárt.⁵ 1931. szeptember 25-én viszont a budapesti osztrák követség jelentésében érintette azt a kérdést, hogy a honvédelmi miniszter kapcsolatban állt-e a különböző puccs-tervek szövögetőivel s olyan véleményt formált, hogy Gömbösnek nincs szüksége illegális eszközök igénybevételére kormányra kerüléséhez, „... mert persona grata a kormányzónál, s Károlyi gróf bizonyosan nincs hozzáragasztva a miniszterelnöki székhez”.⁶ Regele ezredes viszont a már

4 Nem tekintjük természetesen feladatunknak, hogy az osztrákok rendelkezésére álló információkat összevegyjük a magyar, tehát elsősorlagos forrásokkal, de ebben az esetben mégis kivételt teszünk: Regelenek ez az utolsó információja még konkrét formában merült fel magyar igényként, olasz részről azonban ezeket csupán vezérkari hadijáték közös feltevéseként fogadták el. Vö.: Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HL) Vezérkari Főnökség (továbbiakban VKF) 1936. I. 180., 1378., 1379., 1408., VKF. 1935. I. 106. 105 306. Vö.: Pesti Hírlap, 1935. július 6.: Nemzeti Figyelő, 1936. február 2.

5 Haus-, Hof- und Staatsarchiv (továbbiakban HHStA) Neues Politisches Archiv (továbbiakban: NPA) K. 18. 922., 932., 933–934., K. 19. 162., 286., 496–498., NPA. Liasse Ungarn (továbbiakban: 896. 5/4. 216–217., 886. 222–223., 224–225.; NPA. LU. 888., 607.

6 HHStA. NPA. K. 19. 529., NPA. LU. 888., 686.

miniszterelnök Gömbösről — aki a honvédelmi tárcát megtartotta magának — olyan információt küldött 1933. december végén, hogy a hadseregben igen sokat veszített népszerűségéből, a tisztek gyakran elmarasztalólag nyilatkoznak róla. A jelentés azonban nem említette e kijelentések indokait.⁷ 1934. júliusban egy érdekes utat megjárt jelentés foglalkozott ismét Gömbös politikai nézeteinek egy nyilvánvalóan katonai ihletésű modelljével. Az osztrák külügyminisztérium közvetlenül Budapestről kapott bizalmas jelentést — az informátorok Gratz Gusztáv, Vámbéry Rusztem és Hantos államtitkár voltak —, amely azt állította a miniszterelnökről, hogy politikai értelemben az egész nemzet hadrafoghatóságát szorgalmazza, s ebben a törekvésében található meg annak a magyarázata, hogy Gömbös elzárkózik a politikai jogok teljes likvidálása elől.⁸

A követjelentésekben csupán elvétve kaptak említést olyan információk, amelyek a hadsereg vezetésének a politikai tényezőkkel fennálló konfliktusaira utaltak. 1935. januárban egy jelentés arról számolt be, hogy Kánya Kálmán külügyminiszter nem fogadta el azt a miniszterelnöki igényt, hogy Gömbös vezérkari tiszteket küldhessen a diplomáciai testületbe. A jelentés tudni vélte, hogy Kánya még kellemetlenül is fogalmazott: kijelentette, hogy abban az esetben nem emel kifogást, ha egy diplomata „zum Brigadier” avanszálhat.⁹ Kánya különben 1935-ben Somkuthy vezérkari főnököt is dezavualta az osztrák katonai attasé előtt, amikor Siegler Géza szófiai és bécsi tárgyalásairól úgy nyilatkozott, hogy kár az útiköltségért.¹⁰ 1937. februárban a követség azt jelentette Bécsbe, hogy a Darányi-kormánynak egyre több az ellenfele a hadseregben, de a külügyminisztérium apparátusában és a kormánypártban is, mert túlságosan gyorsnak ítélik a gömbösi kormányzati rendszer revíziójának folyamatát.¹¹ 1937. áprilisban pedig az osztrák követ, Rátz Jenő vezérkari főnökkel folytatott beszélgetése után, arról készített jelentést, hogy a magyar külpolitikában két irányzat különböztethető meg, „... a revizionista, amely háborúval számol, s az, amely a revízió lehetőségeit óvatosabban szemléli. Az előbbi nézetet a hadsereg, az utóbbit a jelenlegi kormány és a külügyminisztérium képviseli.”¹²

Nem tudott viszont a követség jelentősebb információkhoz jutni a hadsereg vezetésében végbement személyi változásokról. 1935. január 7-én egy követjelentés foglalkozott a tábornoki nyugdíjazásokkal, s azokat Marseille-jel hozta összefüggésbe. Két nappal később a követség arról tudósított, hogy a tábornoki nyugdíjazások nem állnak összefüggésben a kormány rekonstrukciójával. A jelentés tudni vélte, hogy Somkuthy vezérkari főnökké történt kinevezése a kormányzó legszemélyesebb aktusa volt.¹³ Egy nappal később azonban némi korrekciót hajtottak végre: a követség úgy vélekedett, hogy a miniszterelnök a tisztikar fiatalításával bizalmasait akarja a fontosabb helyekre tenni. Ezt később a követség azzal tette konkrétabbá, hogy Gömbös különös előszeretettel szabadul meg a legitimistáktól, s helyükre királyválasztókat reaktivál.¹⁴

1936-ban sem tudtak árnyaltabb információkhoz jutni, azonban már akkor értesültek a személyi változásokról, amikor azok hivatalos közlése még nem

7 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 633.

8 HHStA. NPA. LU. 898. 7/1. 450—455.

9 HHStA. NPA. K. 20. 602—605., K. 21. 194.

10 HHStA. NPA. K. 20. 835. Siegler tárgyalásai során arra tett kísérletet, hogy a genfi leszerelési konferencián képviselt magyar állásponhoz találjon partnereket.

11 HHStA. NPA. K. 21. 627—629.

12 HHStA. NPA. LU. 896. 5/4. 489. A helyzet szimplifikálását részben a vezérkari főnökkel folytatott beszélgetés hatása okozhatta. Rátz a követnek olyan nézeteket is fejtegetett, amelyek made in Deutschland-ja nem lehetett kétséges. Kijelentette például, hogy Franciaország a forradalom következtében elbukott és tehetetlen arra, hogy Európában szava legyen.

13 HHStA. NPA. K. 20. 592—593., 602—605.

14 HHStA. NPA. LU. 886. 452—456., 889. 3—8., K. 20 616—618.

történt meg. Rátz Jenőről a követség úgy vélekedett, hogy rendkívül sovíniszta beállítottságú.¹⁵ Regele ezredes jelentésében viszont kiemelte, hogy Rátz Jenő a vezérkari tiszteteket igyekszik „társadalmi értelemben” is közelebb hozni egymáshoz.¹⁶

Nagy figyelemmel követte az osztrák diplomácia a magyar hadsereg karhatalmi alkalmazásának vonatkozásait, illetve a hadsereg magatartását a szélsőjobboldali puccstervekkel kapcsolatban. 1930. augusztus 26-án a követség azt jelentette, hogy Albrecht főherceg visszatérése Brazíliából puccshírek keltésére adott alkalmat. Egyesek úgy vélték — hangoztatta a jelentés —, hogy a Szent Imre ünnepségsorozat legitimista puccsot rejthet, bár e híreket mértékadóbb körök nem vették komolyan. „... ennek ellenére a rendőrség és a katonai hatóságok szükségesnek tartottak intézkedéseket tenni... amelyek a honvédelmi miniszter antilegitimista beállítottsága miatt az igényeltnél talán szigorúbbak voltak...” — írta a követjelentés.¹⁷

Míg a Vannay—Schill-puccsról a követség elfogadta a hivatalos verziót,¹⁸ az 1937-ben lezajlott ún. MOVE-puccsot a legkülönbözőbb hírforrások igénybevételeivel követte. 1937. március 6-án a budapesti osztrák követség táviratilag jelentette: „... jobboldali szélsőségesek a kormány megbuktatását tervezték, esetleg fegyveres úton. Nemzetiszocialista pénzforrások. Mackensen budapesti német követ görögországi utazása alibi jellegű volt... A budapesti rendőrség vezetője kompromittált...”¹⁹ Még ugyanezen a napon a követség egy jelentésben úgy foglalt állást, hogy a puccsal kapcsolatos helyzetben az lesz a döntő, hogy hová fordul a hadsereg. A jelentés azonban megemlítette azt is, hogy az utóbbi hónapokban a hadseregben némileg tért vesztettek a Harmadik Birodalom rajongói. E jelenség okát a jelentés a túlméretezett náci propaganda visszahatásában jelölte meg.²⁰ Az osztrák követ március 7-én már alkalmat tudott teremteni, hogy beszéljen Kánya külügyminiszterrel, aki a puccsról úgy nyilatkozott az osztrák diplomatának, hogy az csupán vihar volt egy pohárban. Kánya a hadsereg és rendőrség magatartását kifogástalannak ítélte, s bár igen szűkszavú volt a válasza arra a kérdésre, hogy milyen szerepet játszott a puccsban a német követség és a német pénz, kijelentette, hogy a probléma külpolitikai szempontból két héten belül likvidálható.²¹ A követség ezt követően szinte ontotta jelentéseit; március 6-án pl. ezt hozták Bécs tudomására: „... a puccsisták annyira biztosak voltak a hadsereget illetően, hogy közvetlenül Röder honvédelmi miniszterhez fordultak, s a fegyveres erők támogatását kérték, amit ő megtagadott. Röder azonban — amint ez elvárható lett volna — a puccsistákat nem tartóztatta le.” A jelentés ugyanakkor megemlítette, hogy a kormány nem rendelt el katonai készültséget a puccs miatt.²² Az osztrák katonai attasé a puccsról tárgyalt a budapesti olasz követség diplomatáival is: Mattioli ezredes, katonai attasé, a puccsot bagatellizálta, bár kijelentette, hogy nem kapott információkat a magyar honvédelmi minisztériumtól. Mattioli megjegyezte azonban, hogy véleménye szerint Darányi miniszterelnök igen népszerűtlen a hadsereg-

15 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 85., 96., K. 21. 405. 491—494., 497., 498.

16 KA BM. I. Lv. 1936. 26—30. 6. 4657. 39 555. — a Darányi-kormány megalakulásával kapcsolatban Röder miniszteri kinevezésére vö.: HHStA. NPA. K. 21. 503—504.

17 HHStA. NPA. K. 19. 338. A hadsereg karhatalmi alkalmazásáról I. a szerzőtől: Történelmi Szemle 1976. 3. sz. 468—478. o. A jelentés Gömbös honvédelmi miniszter szerepét hozzávetőlegesen helyesen, de annak motívációját tévesen ábrázolta.

18 HHStA. NPA. LU. 888. 712. K. 19. 570—571.

19 HHStA. NPA. LU. 889. 465.

20 HHStA. NPA. LU. 889. 470., K. 21. 634—637.

21 HHStA. NPA. K. 21. 638—641., LU. 889. 475.

22 HHStA. NPA. LU. 889. 476—481., 491—495., K. 21. 642—644.

ben.²³ Az osztrák követ Darányi miniszterelnököt is „elérte”, aki úgy nyilatkozott — Kányához hasonlóan —, hogy a hadsereg távol állt az akciótól, a puccsisták nem jutottak fegyverhez.²⁴ A követség azonban a megnyugtató verbáliai ellenére mégis érzékeltette a tisztikar egy részének jobboldali beállítottságát: március 12-én egy követjelentés — a puccsal összefüggésben — úgy vélekedett Szálasiról, hogy sok követője van a vezérkari tisztek között.²⁵ Március végén Regele ezredes külön jelentéseket szentelt Szálasinak.²⁶

c) A követség megkülönböztetett figyelemmel kísérte a magyar diplomácia és a hadsereg vezetésének azokat a törekvéseit, amelyek a békeszerződés katonai rendelkezéseinek nemzetközi jogi értelemben vett lebontására irányultak. A követség 1933. szeptember 20-án még arról adott hírt, hogy egy Budapesten tartózkodó német politikus kijelentette a magyar sajtónak: a Reich és Magyarország érdekei többé-kevésbé megegyeznek a leszerelési konferencián. Egy hónappal később viszont egy követjelentés azt vizsgálta, hogyan reagáltak Németországnak a Népszövetségből történt kilépésére Magyarországon. A követség sietett közölni főhatóságával: Magyarország nem követi a német precedenst.²⁷ A katonai attasé részletesebb analízist készített, és úgy vélekedett, hogy Magyarország kellemetlen helyzetbe kerül Genfben, amikor Németország távolmaradása után át kell majd vennie a leszerelt államok szövegírójének szerepét. Magyarország elsősorban a kisebbségi kérdésben érdekelt — vélekedett az attasé —, s ez megakadályozza, hogy a leszerelés kérdéskomplexumában jelentősebb funkciókat vállaljon.²⁸ 1933. október 31-én Regele ezredes Berzeviczy Albertnak egy cikkét kommentálva írta: Magyarországon általános a felfogás, hogy „... a leszerelt államok a katonai egyenjogúságot szerződéses úton egyáltalán nem érhetik el, ez csupán via facti lesz megvalósítható”.²⁹ Regele jelentésében nyilvánvalóan katonai köröktől nyert információkat foglalt össze, mert ha nem is volt nagyobb eltérés e nézettől a külügyminisztériumban, itt mindenestre kevésbé vállalkoztak arra, hogy a kérdéstről — s nem belső használatra — ilyen élesen fogalmazzanak. A budapesti osztrák követség katonai attaséja 1934. januárban precizizálta jelentésében azt a célt, amelyet Magyarország Genfben elérni kíván: „... Magyarország a következő célt követi Genfben: minden körülmények között létre kell hozni egy leszerelési megállapodást, amely hatályon kívül helyezi a békeszerződések katonai rendelkezéseit és gyakorlatilag messzemenő szabadságot biztosít a katonai kérdésekben a leszerelt államoknak. A megállapodás lezárása után a békeszerződésekre történő hivatkozást többé nem lehetne alkalmazni.” Regele közölte jelentésében, hogy információit katonai körökben szerezte, s informátorairól úgy vélekedett, hogy azok e kérdésben a legjobban tájékozottak.³⁰ Regele 1934 nyarán hasonlóan vélekedett a leszerelésről formulázott magyar álláspontról, de hozzáfűzte: a magyar delegáció nem tárgyal komolyan Genfben és csupán azért van ott, mert a konferencia alkalmat nyújt a magyar vélemények kinyilvánítására.³¹ Az osztrák katonai attasé figyelemmel követte a magyar belpolitika minden olyan rezdülését, ame-

23 HHStA. NPA K. 21. 645–647., LU. 889. 496–501. A puccsról az osztrák diplomácia jelentést kért Berlinből, Rómából, Párizsból és genfi népszövetségi képviselétől. L: NPA. LU. 889. 545–548., 550–552., 555–556., 558–560., 576–578.

24 HHStA. NPA. K. 21. 649–652.

25 HHStA. NPA. K. 21. 656., 658–659.

26 HHStA. NPA. LU. 689. 570–574., 580.

27 HHStA. NPA. K. 19. 914., 936–939., 940.

28 KA BM. f. Lv. 1933. 28. 5. 3779. 28. 958

29 KA BM. f. Lv. 1933. 28. 5. 3779. 29. 618. Vö.: Pester Lloyd, 1933. október 31.

30 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 2761.

31 KA BM. f. Lv. 1934. 4/6. 4034. 17. 353.

lyek a leszerelésről nyilvánítottak véleményét,³² 1935. január 9-én pedig arról adott hírt, hogy egyes magyar sajtómegnyilvánulások összekapcsolják a fegyverkezési egyenjogúság kérdését az osztrák függetlenség szükségességével.³³ 1935. áprilisban az osztrák katonai attasét Somkuthy vezérkari főnök tájékoztatta Magyarországnak a katonai egyenjogúság elérését célzó kezdeményezéséről. A vezérkari főnök közölte, hogy ebben a koncepcióban a magyar békeállomány létszáma 87 000 fő lenne.³⁴ A vezérkarnál különben egyes esetekben meglepően közlékenyek voltak, s igen érdekes információkat adtak Regelének. 1935. májusban pl. arról értesült az osztrák katonai attasé a vezérkari főnök helyettesétől, hogy a budapesti francia követség katonai attaséja közölte Somkuthyval: Franciaország bizonyos feltételekkel hajlandó lenne támogatni a magyar álláspontot a katonai egyenjogúság kérdésében, de kérte, hogy javaslata ne kerüljön a németek tudomására. Regele ezredes megismerte azt a választ is, amelyet Senneville a vezérkari főnöktől kapott: Magyarország betartja a békeszerződés előírásait és az egyenjogúság eléréseért nem tesz koncessziókat olyan kérdésekben, mint a revízió vagy a kisebbségi probléma.³⁵ 1936 tavaszán követjelentés számolt be a békeszerződés katonai rendelkezéseire vonatkozó magyar álláspontról — a vezérkartól kapott információkat jelölve meg forrásként. A jelentés hangoztatta: Magyarország oly mértékben fegyverkezik, amennyire ezt eszközei megengedik, de minden tekintet nélkül a trianoni békeszerződés rendelkezéseire; magyar részről nem fognak viszont olyan demonstratív lépésre vállalkozni, amely külpolitikai komplikációkhoz vezetne.³⁶ 1936 végén és 1937-ben a követség e helyzet további fejleményeként azt követte figyelemmel, hogy deklarálják-e hivatalosan magyar részről a békeszerződés katonai előírásainak hatályon kívül helyezését. 1936. november 26-án Regele ezredes azt jelentette Budapestről, hogy két csoport van Magyarországon, mind a katonák, mind a politikusok körében, akiknek az álláspontja eltér abban, hogy sor kerüljön-e a katonai egyenjogúság kinyilvánítására vagy sem. A jelentés szerint a deklarálást nem kívánók úgy vélekedtek, hogy egy bejelentés a tényeken nem változtatna, a fegyverkezés de facto folyik. Ezt az álláspontot képviseli Kánya külügyminiszter és Röder, a honvédelmi tárca vezetője — hangoztatta az osztrák katonai attasé, aki úgy vélekedett, hogy a deklarálást sürgető csoport álláspontja fog érvényesülni, mert szándékukat egy olcsó belpolitikai siker elérésének célja motiválja.³⁷ 1937. márciusban viszont Regele a polarizáció átalakulásáról adott hírt: egyik oldalon Kánya, másikon a katonák. Regele ezredes jelentésében azt írta, hogy Kánya több ízben nyilatkozott a katonai egyenjogúság kinyilvánítása ellen. Érve: ez gyanút kelthetne Magyarország szomszédainál. Katonai körökben viszont úgy vélekednek — írta az attasé —, hogy a status quo a fedőintézkedések zavaró hatása miatt már nem tartható. Egy követjelentés viszont olyan információt közölt, amelyből arra lehetett következtetni, hogy Kánya közeledett a katonák álláspontjához.³⁸ Ezt egy újabb jelentés is megfogalmazta: további olyan külpolitikai előkészületek vannak folyamatban, amelyek a katonai egyenjogúság kérdését érintik.³⁹ A követség Darányi miniszterelnök beszédét is ebből a szempontból elemezte és arra a következtetésre jutott,

32 KA BM. f. Lv. 1935. 28. 2/2. 4333. 46., 186.

33 KA BM. f. Lv. 1935. 28. 2/2. 4333. 670.

34 HHStA. NPA. LU. 894. 4/III. 1—4., K. 20. 835.

35 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 65—68.

36 HHStA. NPA. LU. 914. 15/5. 327—329.

37 HHStA. NPA. LU. 914. 15/5. 341.

38 HHStA. NPA. LU. 914. 15/5. 343., LU. 896. 5/3. 114.

39 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 110.

hogy „... a kormány egy része erősen forszírozza a kérdést...”⁴⁰ 1937. június 2-án a prágai osztrák követség küldött bizalmas információként feltüntetett hírt: Prágában, de a többi kisantant országban is látják, hogy a magyar fegyverkezés bejelentése csupán idő kérdése, amely valószínűleg még az ősz folyamán megvalósul. Prágában azt akarják — hangoztatta a jelentés —, hogy a magyar kormány ne teremtsen befejezett tényeket, hanem tárgyaljon szomszédai-val.⁴¹ A prágai osztrák követ pedig alkalmat talált arra, hogy Krofta csehszlovák külügyminiszterrel is beszéljen a kérdéstről. Krofta kijelentette: a kisantantnak fel kell készülnie arra, hogy Magyarország felfegyverzése mindenképpen végbemegy, majd vázolta azokat a feltételeket, amelyek elfogadása esetén a kisantant akceptálná a felfegyverzésre vonatkozó magyar szándékokat. A csehszlovák külügyminiszter megnemtámadási paktumot javasolt, amelyről azonban maga is úgy vélekedett, hogy — ezt helyettesítendő — számukra kielégítő lenne egy olyan nyilatkozat, amely a felek kölcsönös jóakarátát manifestálná. Ami viszont konkrétabb volt: Krofta kijelentette, hogy hatályon kívül kell helyezni azt a rendelkezést, amely megtiltja Csehszlovákiának a pozsonyi hídfő erődökkel történő megerősítését. Krofta a feltételek között említette a vegyes bíróságok felosztatását is. A csehszlovák külügyminiszter summázó értelemben jelentette ki Ausztria prágai követe előtt: a kisantant tárgyalni szeretne a magyarokkal.⁴² 1937. június 17-én a prágai osztrák katonai attasé jelentette, hogy Krofta magához kérte a magyar diplomáciai misszió vezetőjét és közölte vele: a kisantant külügyminiszterei Genfben egyhangú állásfoglalást alakítottak ki. Megéri, hogy Magyarország nem kérheti a kisantantól újrafegyverzésének engedélyezését. Azt viszont magyar részről kell értékelní, hogy a kisantant nem kínálhatja tálcán az újrafelfegyverkezést. Krofta elmondta még — írta a jelentés —, hogy a kisantant javasolja: a három országban akkreditált magyar követtel vitassák meg „amical” a kérdést, azzal a céllal, hogy olyan közös bázist találjanak, amely mindkét részről elfogadható lesz. A csehszlovák külügyminiszter — részben megismételve a feltételeket — bilaterális megnemtámadási szerződést javasolt Magyarország és a kisantant államai között. A feltételek között ismét helyet kapott a vegyes döntőbíróságok felosztatása és mindazon katonai kötelezettségek elejtése, amelyeket a békeszerződések róttak a kisantra. A katonai attasé azonban e feltételeket maximálisnak nevezte, amely nyilván arra utalt, hogy a kisantant hajlandó volt a feltételek rugalmasabb kezelésére.⁴³ Az osztrák diplomácia azután rövidesen értesült a magyar válaszról. 1937. július 1-én a berlini osztrák követség jelentette — hírforrását bizalmasnak nevezve —, hogy magyar részről befejezett tényeket akarnak produkálni, tárgyalások nélkül, a német megoldást követve. A jelentés arról is tudni vélt, hogy a magyar katonai vezetés és a kormányzó egyetértett e variáns megválasztásában. Horthyt különben Neurath és Blomberg is ilyen értelemben kapacitálta. A jelentés azonban arról is beszámolt, hogy Kánya és a külügyminisztérium nem osztja ezt a felfogást, attól tartanak, hogy egy ilyen jellegű megoldás izolációt teremtené és egyben kiszolgáltatott helyzetbe hozná az országot a német politikával szemben. Kánya szerint türelmesen kell tárgyalni — írta a jelentés — és hozzáfűzte: az informátor szerint bízni lehet abban, hogy Kánya keresztül tudja vinni elképzeléseit. A jelentés különben a kisantant feltételeit — a csehszlovák kormány véleményére hivatkozva — a koráb-

40 HHStA. NPA. K. 21. 739—740.

41 HHStA. NPA. LU. 914. 15/5. 347—350.

42 HHStA. NPA. LU. 914. 15/5. 351—356.

43 HHStA. NPA. LU. 914. 15/5. 357—359.

biaktól eltérően jelezte: csupán egy katonai értelemben meg nem erősített sávot akarnak magyar területen, amelynek lényege, hogy egyes hídfők ne legyenek megerősítve és egyes garnizonokban maximálják a fegyveres erő létszámának felső határát.⁴⁴ Még ugyanezen a napon az osztrák diplomácia hivatalosan is értesült a magyar álláspontról: a prágai magyar követ informálta osztrák kollégáját arról a magyar válaszról, amelyet kormánya megbízásából szóban közölt a csehszlovák külügyminiszterrel. E közlésből megtudta az osztrák külügyminisztérium, hogy Magyarország a kisantant feltételeit azzal utasította el, hogy bilaterális egyezményekről csak úgy hajlandó tárgyalni, ha előzőleg megfelelő intézkedések történnek a kisebbségi kérdésben az összes érintett államban. A prágai osztrák követ rideg elutasításként értékelte a magyar választ, de hozzátette: csehszlovák részről a magyar választ nem tekintik definitívnek, szeretnék azt tárgyalási alapként értelmezni.⁴⁵

d) Az osztrák diplomácia természetesen figyelemmel kísérte Magyarországon azokat a törekvéseket, amelyek a békeszerződés katonai rendelkezéseit de facto voltak hivatva ellensúlyozni. Információkat kaptak és szereztek azokból a forrásokból, amelyek a követség tevékenysége révén elérhetőek voltak, de támaszkodtak az osztrák hírszerzés lehetőségeire is, amikor érdeklődtek a rejtett szervek, a fegyverkezés és különösen légügyi vonatkozásban a premilitáris képzés terén megvalósítottak iránt.

1930. április 10-én a követség a kereskedelmi minisztérium költségvetésének egy rovata alapján feltételezte, hogy ott katonai személyek vannak rejtve.⁴⁶ 1934-ben Regele ezredes retrospektív adatokat közölt arról, milyen módszereket vettek igénybe az antant ellenőrzés kijátszására, és úgy vélte, hogy részben ezeknek az eszközöknek az alkalmazása eredményezte, hogy az ellenőrzés hatástalan maradt.⁴⁷ Foglalkozott a katonai attasé a kiegészítési rendszer rejtéséből következő komplikációkkal is. Jelentésében közölte: katonai körökben foglalkoznak a behívások legalizálásával.⁴⁸ 1935 elején az osztrák katonai attasé román információkra hivatkozva jelentette, hogy Magyarország előkészített egy rejtett hadsereget, amelyhez a csendőrség, a rendőrség és a határőrség adott lehetőséget.⁴⁹

1931. augusztusában egy követjelentés a magyar pénzügyi krízis okát — nyilván nagyfokú vulgarizálással — abban látta, hogy Gömbös honvédelmi miniszter Olaszországban és Svédországban 3—400 millió pengőért vásárolt hadianyagot.⁵⁰ 1934 tavaszán Regele ezredes hadiipari létesítményeket látogatott meg, és benyomásait összegezve így vélekedett: „... Magyarország nagy igyekezettel és körültekintően fegyverkezik anélkül, hogy bármiféle tilalmat is figyelembe venne. A hadiüzemek berendezése kitűnő, az állam láthatóan minden eszközt megad a véderő számára”. Az osztrák katonai attasé hangsúlyozta: autarchiára törekednek. Megemlítette jelentésében az ezredes azt is, hogy véleményeltérés van: ki tud-e építeni Magyarország olyan hadiipart, amely háborús viszonyok között tudja majd folytatni tevékenységét. Elismerőleg szólt az attasé a hadi-

44 HHStA. NPA. LU. 914. 15/5. 364—367.

45 HHStA. NPA. LU. 914. 15/5. 360—363.

46 HHStA. NPA. K. 19. 261.

47 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 8423. — Regele jelentése e kérdésnek csupán egy részletére utalt. A követség a 20-as években állandóan igyekezett információkhoz jutni a Katonai Ellenőrző Bizottság tevékenységéről, majd a bizottság távozásáról. HHStA. NPA. LU. 915. 15/6. 2—3., 5., 9—11., 26—28., 29., 30., 31—32., 33—39., 42., 43—44.; 48.; 51.; 52.; 53—55.; 56.; 57.; 63—64.; 65—66.; 67—68.; 69—70., 71—87., 88—100., 105—108., NPA. K. 18. 759—761., 766., NPA. LU. 915. 15/6. 109. 117., 118—137., NPA. LU. 895. 4/5. 83—85.

48 KA BM. f. Lv. 1934. 4/6. 4034. 8428.

49 KA BM. f. Lv. 1935. 28. 2/2. 4333. 185.

50 HHStA. NPA. K. 19. 493. LU. 888. 654

üzemekben kiépített elhárításról.⁵¹ Még ugyanebben az évben jelentette: katonai körökben igen örülnek, hogy a kormány emeli a hadikiadásokat.⁵² 1935 tavaszán a magyar folyami flottilláról érkeztek hírek Bécsbe. A jelentés a fejlesztés perspektíváiról azt írta, hogy a nagyobb egységeket nem növelik és kisebb, csupán gépfegyverrel felszerelt úszóegységek kialakítására törekednek.⁵³ 1935 tavaszán a magyar vezérkari főnök is úgy nyilatkozott, hogy a magyar hadsereget még forszírozottabban kell kiépíteni.⁵⁴

Mint említettük, osztrák részről fokozott erőfeszítéseket tettek, hogy információkhoz jussanak a magyar légierő fejlesztéséről. A törekvés megfigyelhető volt már a 20-as években is.⁵⁵ 1930. január 29-én a burgenlandi csendőrpáncsnokság közölt adatokat a magyar légierő fejlesztésének egy vonatkozásáról: hamarosan létrehoznak egy olyan önkéntes repülő ezredet (Flugzeuggeschwader), amely megfelel a modern értelemben vett légi harc és bombázás funkcióinak.⁵⁶ 1930. februárban az osztrák honvédelmi minisztérium a külügyi tárcával közölt összefoglaló igényű adatokat a magyar légierőről. A honvédelmi tárca tudomására hozta a külügynek, hogy évek óta fokozott figyelmet fordítanak a kérdésre. A jelentés fontosabb konkrétumai a következők voltak: 1928-ban 7, 1929-ben 2 gép érkezett az amszterdami Fokker Werke-től Szombathelyre. A gépek magyar polgári felségjellel érkeztek, magyar pilótákkal. Olaszországból viszont olasz katonai személyek hoztak olasz civil felségjelzésű gépeket — 1928-ban 2, 1929-ben 9 darabot. A jelentés hírt adott arról, hogy Szombathelyen gyakorolták a kötelékrepülést, három új hangár épült, Berlinből ejtőernyők érkeztek. A nyilván hírszerzésből származó adatokat — amelyek azonban Szombathelyre szűkültek le — a honvédelmi tárca néhány olyan hírrel egészítette ki, amelyek többsége megerősítést kívánt csupán: Magyarországon előkészületeket tesznek, hogy egy önkéntes repülőegységlet keretében katonai szempontokat érvényesítsenek; a Bécsbe érkező magyar polgári gépeket aktív tisztek vezetik; a magyar kereskedelemügyi minisztérium égisze alatt működő Légügyi Hivatal vezetőjét behívták a honvédelmi tárcához, utóda ugyancsak aktív tiszt.⁵⁷ A budapesti osztrák követség pedig arról küldött jelentést, hogy Magyarország az utóbbi időben erősen fejlesztette légierőjét, amely főként Sopron és Szombathely térségében diszlokál. A követség informátora úgy vélekedett, hogy csupán Olaszországból érkeztek gépek.⁵⁸ 1930. március 11-én a budapesti osztrák követség ismét olyan jelentést küldött Bécsbe, amely a magyar légierővel foglalkozott. A jelentés szerint minden vegyesdandár rendelkezik egy-egy repülőkötelékkel (Flugverband), amelyek egy nagyobb katonai légiflotta magját alkotják. A jelentés hírt adott még arról, hogy Magyarország megvette Itáliától a Caproni 97 licencét, amelyet bombázónak szánnak.⁵⁹ Áprilisban a követség azon medítált, hogy a Légügyi Hivatal állománya milyen mértékben rejt katonai személyeket.⁶⁰ 1934 tavaszán Regele ezredes készített összefoglaló jelentést a magyar légierőről: ismertette a Légügyi Hivatal szervezetét, az egyes vegyesdandárok rendelkezésére álló egységek között pedig már vadász, nappali és éj-

51 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 8073.

52 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 38 794.

53 KA BM. f. Lv. 1935. 28. 2/2. 4333. 3313.

54 HHStA. NPA. K. 20. 799—803. A követség kommentálta Gömbös miniszterelnöknek a magyar fegyverkezésről mondott beszédét is: NPA. K. 20. 898—903.

55 Vö.: HHStA. NPA. LU. 915. 15/6. 101. K. 18. 763., 792—793., 821—822., 823. LU. 894., 4/2: 109—145., 146., 149., 152.

56 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 2.

57 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 4—7.

58 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 8.

59 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 10—11.

60 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 17.

jeli bombázó századokat (Staffel) említett. Az újabban beszerzett vadászgépekről pedig azt írta, hogy ezek metall-légcsavarral vannak ellátva és az 1000 méteres magasságot 1 perc alatt képesek elérni. A jelentés utalt még arra, hogy az éjjeli repülés tanulmányozására idősebb korosztályú tisztet vezényelnek Németországba.⁶¹ 1935-ben Göring budapesti tárgyalásairól az osztrák követség a budapesti csehszlovák követtől kapott információkat: Göring légügyi kooperációt javasolt, amely magában foglalná, hogy Németország támogatást nyújtana magyar pilóták kiképzéséhez, háború esetén viszont Németország jogot kapna a magyar repülőterek használatára.⁶² Küldött jelentéseket a követség a légvédelmi törvényről, annak törvényhozási vitájáról, az ellenzék kifogásairól, a törvény végrehajtási utasításáról, amelyben a kormány jelentős mértékben deferált.⁶³

A Magyarországon folyó premilitáris képzésről több információhoz jutottak az osztrák illetékesek a 20-as években — mindenesetre nem a követség révén. A legtöbb hírt a burgenlandi tartományi kormány szerezte.⁶⁴ A probléma a 30-as években mindössze Regele két jelentésében kapott hangot. Az ezredes felterjesztette az ún. leventetörvény, az 1921:53. tc. szövegét, amelyet így kommentált: az „... mutatja, hogy milyen egyszerű módon lehet az ifjúság katonai nevelését feltűnés nélkül és egy ügyesen elhelyezett pénzügyi megoldással tető alá hozni”.⁶⁵ 1935. márciusban Regele ezredes a magyar cserkészmozgalomról készített jelentést. Ami a cserkészképzés direktebb katonai vonatkozásait illeti, az attasé megemlítette a gázvédelmi és a rövidhullámú rádiós kiképzést.⁶⁶

Értékes adatokhoz juttatta az osztrák politikai és katonai faktorokat hírszerzésük. A legtöbb és legjobb információkkal a bécsújhelyi rendőrparancsnokság szolgált. Ügynökei a magyar belügyminisztériumban és a honvédelmi tárcánál lehettek telepítve, mert a kapott hírek értékét egyáltalán nem a magyar határ közelsége adta.

A bécsi rendőrség vezetője már 1924-ben olyan adatokat közölt a külügyminisztériummal, amelyeket a bécsújhelyi rendőrparancsnokság szerzett a magyar elhárításról.⁶⁷ 1927 nyarán a bécsújhelyi rendőrparancsnokság a külügyminisztériumnak küldött jelentésében bizalmas adatokat szolgáltatott a magyar költségvetés olyan tételeiről, amelyek annak publikus bontásában nem szerepeltek. A jelentés következtetését így vonta le: a tisztí és tiszthelyettesi keretek lehetőségét kínálnak egy hadsereg gyors felállításához.⁶⁸ 1928. februárban ugyan csak Bécsújhely jelentette, hogy a magyar honvédelmi minisztérium döntése alapján 40 vezérkari tiszt utazik több hónapos kiképzésre Olaszországba. A jelentés arról is tudni vélt, hogy a csehszlovák határ mellett diszlokált kerékpáros zászlóaljakat gyalogos ezreddé szervezik.⁶⁹ 1928. június 11-én igen egzakt adatok érkeztek, ismét csak Bécsújhelyről: a jelentés számszerűen sorolta fel az egyes kormányzati szervekhez beosztott katonatisztek állományát: törvény-

61 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034., 9170., vö. még: 17 897.

62 HHStA. NPA. K. 20. 897. Mint említettük, e helyen nem tekinthetjük feladatunknak, hogy a követség információit „ütköztessük” a magyar forrásokkal, de a Göringgel kapcsolatos hírről mégis megjegyezni kívánjuk, hogy erről konkrét utalást a Hadtörténelmi Levéltárban nem találunk, de az 1935-ben egyre szorosabbá váló német kapcsolatok valószínűsíthetik a csehszlovák követ tudomására jutottakat. A követség később is beszámolt a szoros légügyi kapcsolatokról, amelyek Magyarország és Németország között fennálltak. HHStA. NPA. K. 21. 514.

63 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 73., 78. K. 21. 44–46.

64 Vö. pl.: HHStA. NPA. LU. 915. 19/2. 437. 406–408., 424–425., 428–433., 434–436., 439–442., 475–476., 477–478., 19/1. 218.

65 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 28 976.

66 KA BM. f. Lv. 1935. 28. 2/2. 4333. 3890.

67 HHStA. NPA. LU. 916. 31/1. 630. L. még: NPA. LU. 890. 2/5. 119–120.

68 HHStA. NPA. LU. 899. 8/4. 258–262., 263–265.

69 HHStA. NPA. LU. 888. 497.

hozás 2, belügyi tárca 226, csendőrség 588, folyamórség 96, pénzügyminisztérium 279, vámórség 509, kereskedelmi minisztérium 177, földművelésügyi tárca 71, népjóléti minisztérium 213, oktatásügyi minisztérium 310. A jelentés a csapattisztek és a honvédelmi minisztériumba vezényelték számát együttesen 2861-ben jelölte meg. A jelentés adatokat közölt még a kiegészítési rendszerről, és a fegyvergyakorlatokról.⁷⁰ 1929. január 21-én közölte a bécsújhelyi rendőrparancsnokság az egyik legnagyobb fogását: a magyar hadsereg diszlokációs békehadrendjét.⁷¹ Később megszerezték a magyar belügyminisztériumnak egy intern összefoglalóját, amely a magyar szélsőjobboldali mozgalmakkal foglalkozott és tartalmazta azt az utasítást, hogy a hatóságok milyen magatartást tanúsítsanak velük szemben. Információkat adtak a népgondozó szervekről és arról, hogy a magyar és olasz katonai hírszerzés között bizalmas nexusok állnak fenn. Hírt adtak tartalékos tisztek fegyvergyakorlatokra történő behívásáról. Beszámoltak arról, hogy minden csendőrkerületi parancsnokság felállított egy-egy századot (eskadron) 80—120 lovassal, a tisztek és a legénység a hadsereg sorából került ki, s csupán rejtési szempontok miatt viselnek csendőregyenruhát.⁷²

A 30-as években a bécsújhelyi rendőrparancsnokság a korábbiakhoz hasonlóan küldte információit, amely arra utalt, hogy informátorait meg tudta őrizni a leleplezés elől. 1930. áprilisban egy jelentés a lövészegyesületek katonai szerepére utalt, decemberben a csendőrség, folyamórség és rendőrség létszámviszonyairól közöltek adatokat.⁷³ 1931. áprilisban azt közölték, hogy a magyar katonai vezetés a határ mellett kisebb laktanyák építésére készül — a harcászati-lag fontosabb pontokon.⁷⁴ 1931. májusában pedig a Polizeikomissariat közvetlenül a kormányfői hivatalnak küldte meg jelentését, amely részletes adatokat közölt a magyar hadsereg szervezetéről, a főparancsnok funkcióiról, a szemlélőkről, az egyes vegyesdandárok parancsnokairól és vezérkari főnökeiről, a kerékpározó alakulatokról, a lovasságról, a tüzérségről — ismertetve ennek szervezési formáit.⁷⁵ 1931-ben a forrás beszámolt még a kiegészítő szervek átalakításáról, a hadseregben végrehajtott fizetéscsökkentés visszahangjáról, a rendőrségnél bevezetett katonai kiképzésről. Ugyancsak Bécsújhely hívta fel a figyelmet arra, hogy a magyar belügyminisztériumban kiadtak egy olyan kézikönyvet, amely 28 ezer nevet tartalmaz — akiket politikai magatartásuk miatt kell megfigyelni.⁷⁶ 1932. őszén ismét olyan adatok kerültek a bécsújhelyi rendőrség birtokába, amelyek a magyar belügyminisztérium tevékenységéről adtak információkat.⁷⁷ 1932. november után viszont nem találtunk több jelentést, az iratanyagból pedig ennek okát nem tudtuk rekonstruálni. Feltűnő volt viszont, hogy 1932-ben az osztrák elhárítás fokozta tevékenységét: így pl. listát készítettek azokról a személyekről, akikről feltételezték, hogy a magyar hírszerzésnek dolgoznak.⁷⁸ Regele pedig arról számolt be, hogy egy osztrák állampolgár, akit a magyar szervek őrizetbe vettek, kihallgatása során olyan adatokat közölt, amelyek kimerítik a hazaárulás tényállását.⁷⁹ Az osztrák hatóságok által a katonaszökevényektől felvett evidenclapokon pedig magyar nevek is szerepeltek.⁸⁰ Ennek ellenére azonban úgy tűnik, hogy bizonyos keretek között volt együtt-

70 HHStA. NPA. LÜ. 889. 8/4. 266—270.

71 HHStA. NPA. LÜ. 895. 4/3. 87—96.

72 HHStA. NPA. LÜ. 888. 569—572., 894., 2/25. 117—119., 120—122. 895. 4/5. 104—106.

73 HHStA. NPA. LÜ. 895. 4/3. 107—109. LÜ. 888. 630—633.

74 HHStA. NPA. LÜ. 894. 2/25. 133—134.

75 HHStA. NPA. LÜ. 894. 4/1. 28—32.

76 HHStA. NPA. LÜ. 894. 2/25. 140—141. 143., 156—157., LÜ. 888. 706., K. 19. 531.

77 HHStA. NPA. LÜ. 916. 31/1. 693—694.

78 KA BM. f. Lv. 1932. 28. 4/3. 3562. 22 890.

79 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 1565.

80 Vö. pl.: KA BM. f. Lv. 1935. 28. 2/2. 4333., 5865., 3534., 1804.

működés a két ország illetékesei között — legalábbis abban, hogy a csehszlovák relációban dolgozó magyar ügynökök tevékenységét nem akadályozták Ausztriában.⁸¹

e) Az osztrák diplomácia természetesen mindent megtett, hogy a német—magyar kapcsolatokat, és különösen a katonák nexusait, figyelemmel kísérje. A magyar hadseregnek a Harmadik Birodalom katonai vezetőivel létrehozott együttműködése teljes mélységében nem vált ugyan ismertté az osztrák diplomácia előtt, de ahhoz mégis elegendőnek tűnő információt kaptak és szereztek, hogy az őket érdeklő kérdésekben következtetéseiket megfogalmazzák. A rendelkezésre álló információk hírértéke igen különböző volt — a Hitlerjugendcsoportok és levantealakulatok kölcsönös látogatásáról szerzett adatok nyilván kevésbé voltak alkalmasak konklúziók levonására, mint azok a beszélgetések, amelyeket Regele ezredes a magyar vezérkar főnökével, vagy a hírszerző osztály vezetőjével folytatott.⁸² A követség küldött jelentéseket német hadianyag szállításáról,⁸³ Németországból visszatért magyar tisztok ottani benyomásairól,⁸⁴ vezető beosztású katonai személyek berlini utazásairól.⁸⁵ A követség politikai jelentéseiben a német—magyar kapcsolatok pillanatnyi állására vonatkozó megjegyzések viszont gyakran tartalmaztak utalásokat a hadsereg vezetésének nézeteiről. 1933. november 11-én Regele ezredes azoknak a náci térképeknek a magyarországi visszhangjáról számolt be, amelyek a birodalom határait Gyórnél húzták meg. 1934 nyarán viszont úgy vélekedett az osztrák események magyar sajtóvisszhangjáról, hogy a hang objektív ugyan, de felismerhető az a törekvés, hogy Németországgal szemben disszonáns megfogalmazás ne jelenjen meg. Regele azt írta jelentésében, hogy majdnem félelem van Németországgal szemben, és ennek az irányzatnak a reprezentánsát a honvédelmi minisztérium elnöki osztályának vezetőjében, Sztójakovics (Sztójay) tábornokba jelölte meg.⁸⁶ 1936 végén a római osztrák katonai attasé magyar kollégájától kapott információra hivatkozva közölte: hűvösebb lett a német—magyar viszony.⁸⁷ 1937 elején a budapesti osztrák követ is hasonló értelemben jelentett: Keresztes-Fischer Ferenc tábornokkal folytatott beszélgetése után azt írta, hogy katonai körökben a magyarországi német nemzetiségek között végzett agitáció miatt erősen csökkent a német szimpátia.⁸⁸ A Budapestről nem minden komplikáció nélkül távozó német követ, Mackensen kijelentésére is felfigyeltek az osztrák követségen. Mackensen ugyanis búcsúfogadásán kijelentette, hogy igen jó viszonyt tudott kialakítani a magyar hadsereggel.⁸⁹

A legfontosabb tájékoztatói lehetőségeket persze a magyar hadsereg vezetőivel folytatott beszélgetések adták. 1935. március 27-én Regele ezredest fogadta az új magyar vezérkari főnök — Somkuthy — és kijelentette a katonai attasé-

81 Vö. pl.: KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034.; 8594., 1935. 28. 2. 2. 4333., 1599. — A kérdés persze nem zúdítható le a katonai hírszerzésre, mert a két ország belügyi szervei szinte állandó érintkezésben voltak a magyar területről Burgenlandba csempészett náci propagandaanyagot illetően, de egyben a baloldali mozgalmakkal vívott harc egybehangolásában is. Ez utóbbiról l.: Országos Levéltár K. 149. Belügyminisztérium. 156. 1934—1—7153. Magyar forrásokból viszont megállapítható, hogy az osztrák és magyar vezérkar Csehszlovákiát illetően hírcsereviszonyban volt: HL VKF. 1933. 2. 139. 119 493.

82 A Hitlerjugend- és levteccsoportok kölcsönös látogatásáról: HHStA. NPA. LU. 883. II/4. 120—123., 124—127., K. 19. 866. K. 20. 316.

83 HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 21. K. 19. 313., K. 20. 421—422.

84 KA BM. f. Lv. 1933. 28. 5. 3779. 34 442., 1934. 28. 4/6. 4034. 3511; HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 45.

85 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034., 816., HHStA. NPA. LU. 894. 4/1. 44., NPA. K. 21. 708.

86 KA BM. f. Lv. 1933. 28. 5. 3779. 30 602., 1934. 28. 4/6. 4034., 21 088: Regelőnek ezt a megállapítását Sztójaynak sem korabeli, sem későbbi magatartása nem igazolta.

87 HHStA. NPA. LU. 883. II/4. 465.

88 HHStA. NPA. K. 21. 631—633.

89 HHStA. NPA. K. 21. 680—681., 689., 696.

nak: ha Magyarországon üdvözölni is kell minden lépést, amely a békeszerződés ellen irányul, a német politika veszélyeket rejt Magyarország számára. A nagyhatalmak bizalmatlanok Németországgal szemben, ez valószínűsíthető egy preventív háborút, amely Magyarország helyzetét tovább rontaná. Somkuthy elmondta még, hogy a külügyminisztérium útján mérséklően kívánja a német külpolitikát befolyásolni.⁹⁰ Érdekes volt, hogy osztrák részről közölték az olasz külügyminisztériummal e beszélgetés tartalmát, a német—magyar kapcsolatokat ebből az alkalomból megítélő olasz állásfoglalást pedig a római osztrák követség ismertette Béccsel. Olasz részről úgy vélekedtek, hogy megítélésük szerint fokozódik a magyar külpolitika német orientációja és sajnálkozással szölkáltak arról, hogy Magyarország még mindig katonai megoldástól várja problémái eliminálását, pedig ez Magyarország számára német győzelem vagy vereség esetén egyaránt katasztrofális lenne.⁹¹ Alig három héttel Regelének Somkuthyval folytatott beszélgetése után az osztrák katonai attasé újabb találkozóról adott hírt. Ekkor Somkuthy kijelentette: ami a Németországgal való intímabb kapcsolatokat illeti, ezeket konkrétumokkal aligha lehet alátámasztani, bár a két országot gazdaságilag sok szál köti össze. A vezérkari főnök úgy vélekedett, hogy az Anschluss háborút jelent és ebben Németország az egész világot ellenségének tekinthetné. Somkuthy azonosult az olasz felfogással, amikor kijelentette: egy német siker igen veszélyes lenne a magyar érdekek szempontjából. Ezt követően azonban a vezérkari főnök arról beszélt, hogy túlzottnak tartja a német fegyverkezés híreit és hozzáfűzte: Németországnak tíz kiképzetlen évjárata van és ezzel nem lehet egy háború kockázatát vállalni. Somkuthy ezután, a legteljesebb összhangban a magyar külpolitika közlésre szánt megnyilvánulásaiával, azt fejtegette az osztrák ezredesnek, hogy az lenne a legjobb német politika, amely minden beavatkozásról lemondana Ausztriában, és megértésre törekedne nemcsak az osztrák állammal, de Itáliával, Lengyelországgal és Magyarországgal is. A vezérkari főnök állításait gyengíthette azonban az osztrák diplomata számára az, hogy Somkuthy a római jegyzőkönyvnek csupán gazdasági jelentőséget tulajdonított, mert véleménye szerint egy nemzetközi szerződésnek csupán az biztosít politikai érvényesíthetőséget, ha ahhoz katonai megállapodás is járul.⁹² 1935 nyarán Somkuthy vezérkari főnök és Henney Gusztáv, a vezérkar 2. osztályának vezetője, Berlinben tárgyaltak. A megbeszélésekről a budapesti osztrák diplomaták nem kaptak közvetlen információkat, s ezt nehezményezték is. Magáról az utazásról a budapesti francia ügyvivőtől értesültek, aki a berlini francia nagykövet értesülésére hivatkozva vélte tudni, hogy Berlinben a tárgyalások középpontjában az a kérdés állt, amely a német—magyar katonai kapcsolatok perspektíváinak továbbfejlesztését elsősorban a csehszlovák relációra helyezte. A budapesti olasz követségtől pedig azt tudták meg, hogy míg Gömbös miniszterelnök Colonna herceg olasz követnek a látogatást udvariassági aktusként tüntette fel, Henney őszintén megmondta a budapesti olasz katonai attasénak, hogy Berlinben a Csehszlovákia ellen irányuló katonai hírszerzés további egyeztetéséről volt szó.⁹³ Végül azonban Regele mégis bejutott Somkuthyhoz, aki korábban hangoztatott nézeteit részben revideálva ezeket mondotta: a német—magyar kapcsolatok baráti és bajtársi viszonyon nyugszanak, amelyek közös érdekekből adódnak. Somkuthy — kijelentvén, hogy semmiféle sürgős ügyről nem tárgyaltak Berlinben — azt fejtegette Re-

90 HHStA. NPA. LU. 898. 7/1. 484. K. 20. 767.

91 HHStA. NPA. LU. 898. 7/1. 509—510., 513—514.

92 HHStA. NPA. LU. 898. 7/1. 487—492.

93 HHStA. NPA. K. 21. 24—27.

gelének, hogy a magyar külpolitika törekvése a jövőben is az marad, hogy létrehozza a megértést Berlin, Bécs, Róma, Varsó és Budapest között. S amit ezzel kapcsolatban mondott, az volt a berlini látogatás „eredménye”: a megértés célja, hogy ezek az államok közösen készüljenek fel egy olyan háborúra, amelyben Csehszlovákiát gyorsan ki kell kapcsolni. Somkuthynak természetesen meg kellett említenie az Anschluss kérdését, és ekkor a magyar külpolitika egy gyakran használt sablonját alkalmazta: különbség van a német külügyminisztérium és az NSDAP osztrák politikája között. A vezérkari főnök ugyanis úgy vélekedett, hogy a hivatalos Németország egyes köreiből, de magában a Reichswehrben is, az osztrák álláspont elfogadása mellett vannak. Az sem lehetett különösebben vigasztaló az osztrák katonai attasé számára, hogy Somkuthy véleménye szerint az abesszin kérdés Itáliát közelebb viszi majd Németországhoz.⁹⁴ 1935. szeptember 30-án a berlini osztrák követ sem kapott megnyugtatóbb szavakat az ott tárgyaló magyar miniszterelnöktől. Gömbös azzal kezdte a beszélgetést, hogy kijelentette: igen szilárdnak látja a belső német helyzetet. Majd Németország osztrák politikájáról szólva csupán annyit mondott, hogy érintették a kérdést Hitlerrel, aki furcsának találta a harmonikus osztrák—magyar kapcsolatokat. Szó sem volt tehát már arról a frazeológiáról, amellyel korábban magyar részről általában nem fukarkodtak, amikor az osztrák államiság fenntartásának szükségességéről lehetett nyilatkozni. Gömbös különben tagadta az osztrák követ előtt, hogy katonai jellegű tárgyalásokat folytatott volna egy légügyi megállapodásról, de azt elismerte, hogy szó volt a polgári repülés néhány vonatkozásáról.⁹⁵ Még egyértelműbben fogalmazta meg Hennyey Gusztáv 1936. június 16-án Regele ezredesnek azt, amiben Somkuthy közeledett a német álláspontához: a magyar vezérkar hírszerző osztályának vezetője kifejezte azt a meggyőződését, hogy Csehszlovákia egyre közelebb kerül a Szovjetunióhoz, katonai együttműködésük egyre nagyobb mértékű. A cseh diszlokáció Berlin ellen irányul — mondotta. Hennyey rendkívül közlékeny volt, amikor a német és magyar katonai hírszerzés együttműködéséről beszélt. Elmondotta, hogy megállapodtak Berlinben: közös ellenakciókat készítenek elő csehszlovák relációkban. Regele jelentésében utalt Hennyey egy megjegyzésére: az osztályvezető a budapesti francia katonai attasé figyelmeztetésére azt válaszolta, hogy Magyarország inkább hagyja magát a németektől, mint a szlávoktól és a bolsevizmustól „elnyelni”.⁹⁶ 1937. októberben a reaktivált Röder, aki honvédelmi miniszterként Németországban hadgyakorlaton vett részt, kijelentette a budapesti osztrák követnek: „... ez nem manőver volt, hanem egy politikai demonstráció... nagyon keveset láttunk”.⁹⁷ Feltűnő volt viszont, hogy Rátz Jenő vezérkari főnök, nem sokkal az Anschluss-t megelőzően, olyan híreket közölt a német katonai vezetés frakcióharcairól a budapesti osztrák követtel, amelyek abszolút bizalmas jellege nyilvánvaló volt.⁹⁸

f) Az osztrák diplomácia feladata jóval komplikáltabb és összetettebb volt akkor, amikor az olasz—magyar katonai kapcsolatokról kellett tájékozódnia: a három ország külpolitikai közeledése után pedig a kérdést olyan problémák árnyékolták be, mind pl. a hirtzenbergi fegyverszállítási affér, amelynek előidé-

94 HHStA. NPA. K. 21. 38—40.

95 HHStA. NPA. LU. 883. II/4. 330—336.

96 HHStA. NPA. K. 21. 455. Vö.: *Gustav Hennyey: Ungarns Schicksal zwischen Ost und West, Lebenserinnerungen.* Mainz, 1976. 37—39.

97 HHStA. NPA. K. 21. 825.

98 HHStA. NPA. K. 21. 911—912.

zésében — a szállítmányok osztrák területen tranzitáltak — Magyarország nyugati szomszédjának is szerepe volt.

Az olasz—magyar szerződés létrejöttét követően osztrák részről időnként agasztó híreket lanszíroztak — mint pl. a burgenlandi tartományi kormány tudni vélte, hogy Magyarország és Itália titkos megállapodást hozott létre Burgenland katonai megszállásáról.⁹⁹ A kisantant sem fukarkodott, hogy hasonló jellegű információkat hozzon az osztrák diplomácia tudomására.¹⁰⁰ Időnként pedig még magyar részről is voltak olyan megnyilvánulások, amelyek arra utaltak, hogy az olasz szerződés túlértékelő magyar külpolitikától nem állt távol a fantasztikus tervek szövögetése.¹⁰¹ Fokozhatták a bizalmatlanságot azok a különböző forrásokból érkező jelentések is, amelyek olyan Magyarországra irányuló olasz fegyverszállítmányokról adtak hírt, amelyeket az osztrák határ mentén diszlokált magyar katonai alakulatok rendelkezésére bocsátottak.¹⁰² A kérdést még komplikálta persze az, hogy e szállítmányok egy része Ausztrián keresztül érkezett magyar területre.¹⁰³ Az ellentmondást a kisantant-diplomácia ismét nem hagyta említés nélkül — a római román követ pl. megkérdezte osztrák kollégájától: ismert-e előtte, hogy „szakadatlanul” jelentős olasz fegyverszállítmányok érkeznek Magyarországra, s nem lenne-e ezek megakadályozása osztrák érdek, tekintettel Burgenlandra. A 30-as évek elejétől azután az osztrák diplomácia egyre több információt közölt Béccsel az olasz—magyar katonai kapcsolatok bővüléséről. A római osztrák követség számolt be Jánky főparancsnok és Röder vezérkari főnök olaszországi utazásáról — megjegyezve, hogy a sajtó a látogatást nem említette meg.¹⁰⁴ 1932. novemberben ugyancsak a római követség küldött információkat Gömbös miniszterelnök római tárgyalásairól: a követjelentés hangoztatta, hogy hivatalosan túlhangsúlyozták a megbeszélések gazdasági kérdéseket érintő jellegét, arról viszont nem adtak tájékoztatást, hogy Gömbös tárgyalt a hadügyminiszterrel és a légügyi tárca vezetőjével. A románok túlságosan idegesek voltak — írta a jelentés.¹⁰⁵ 1933. októberben a római osztrák katonai attasé küldött jelentést olasz tisztek magyarországi vezényléséről. A jelentés arra utalt, hogy az attasét olasz részről nem tájékoztatták kielégítően.¹⁰⁶ Regele viszont Budapestről azt jelentette, hogy olasz tisztek érkeztek Magyarországra, akiknek látogatása semmiféle publicitást nem kap, s hogy nem alacsonyabb rangúakról vagy beosztásúakról volt szó, arra az utal, hogy fogadta őket a vezérkari főnök.¹⁰⁷ 1934. augusztusban Regele a magyar vezérkari főnök itáliai utazásáról számolt be.¹⁰⁸ A látogatásokról, vezénylésekről szóló római jelentések a tárgyalások, megbeszélések tartalmáról általában nem közöltek híreket. Ez arra utal, hogy a római osztrák katonai attasé nem volt oly kedvező helyzetben, információs lehetőségeit tekintve, mint Regele ezredes Bu-

99 HHStA. NPA. LU. 895. 4/5. 78.

100 Vö. pl.: HHStA. NPA. LU. 884. 152.

101 Vö. pl.: HHStA. NPA. LU. 898. 7/III 98—126. — Bethlen 1928. decemberében tájékoztatta Seipel kancellárt Grandival és Chamberlainnel folytatott tárgyalásairól, majd a két kormányfő megvitatta a jugoszláv helyzetet. Ennek kapcsán Bethlen szóba hozta Jugoszlávia szétesésének lehetőségét és kijelentette: „... egy ilyen eventualitás bekövetkezésekor Ausztria megszállhatná Szlovéniát, míg Magyarország Horvátországgal alakítana ki szoros politikai és gazdasági viszonyt, amelynek további fejlődése nyitva maradna”. Seipel, az ajánlatot fantasztikusnak minősítve, azal utasította azt vissza, hogy Ausztria nincs abban a helyzetben, hogy idegen nyelvű területeket csatoljon magához.

102 Vö. pl.: HHStA. NPA. LU. 894. 4/2. 78., 80—83., LU. 895. 4/5. 79—82.

103 HHStA. NPA. LU. 884. 170—171.

104 HHStA. NPA. LU. 884. 213.

105 HHStA. NPA. LU. 884. 260—285. L. még: KA BM. f. Lv. 1933. 28. 5. 3779. 407.

106 KA BM. f. Lv. 1933. 28. 5. 3779. 28. 513.

107 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 1565.

108 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 22 768.

dapesten.¹⁰⁹ Regele pl. 1937. február 13-án arról küldött jelentést, hogy Róder honvédelmi miniszter milánói tárgyalásai során megegyezett az olasz illetékekkel arról, hogy a vezérkari főnököknek stratégiai tárgyalásokat kell folytatniuk, ha ennek szükségessége felmerül. E megfogalmazásban Regele nem vette észre annak üresjártat jellegét, amely különben az olasz—magyar katonai kapcsolatok keretei között létrehozott különböző bizottságok és albizottságok tevékenységét is jellemezte. Megtudta viszont Regele, hogy Róder milánói utazásáról egy Gömbös idejéből származó megállapodás alapján informálták Blomberget. Ez azonban nem a budapesti német katonai attasén keresztül történt. Hivatalosan Regele sem kapott tájékoztatást.¹¹⁰ Arról is Budapestről érkezett hír, hogy Ciano budapesti látogatása során támogatást ígért a magyar fegyverkezés számára.¹¹¹

Az osztrák diplomáciát a hirtenbergi affér komoly problémák elé állította. Szinte az összes Európában akkreditált követség küldött jelentéseket az ügyről. Mivel a problémának ebben a szakaszban katonai vonatkozásai már alig voltak, ennek az iratanyagnak az ismertetését nem tekintjük feladatunknak.¹¹²

g) Magyarország és a kisantant-államok konfrontációjának katonai kérdései csak elvétve kaptak említést az osztrák diplomáciában, ez is alkalmoszerűen történt csupán. 1932 őszén pl. a belgrádi osztrák követség számolt be Jugoszlávia, Románia és Csehszlovákia vezérkari főnökeinek tárgyalásáról — arról tudósítva, hogy a hírszerzés újjászervezése és koordinálása szerepelt a napirenden.¹¹³ A budapesti osztrák követ viszont olyan információkat közölt, amelyek hadászati értelemben érintették Magyarországot. A jelentés az egyes kisantant-államok fő csapásirányainak revíziójáról számolt be: míg korábban a román hadsereg fő csapásiránya a Szovjetunió ellen irányult, ezt magyar relációra változtatták, a csehszlovák hadsereg fő csapásirányát pedig Magyarország helyett Németország felé terelték.¹¹⁴

Ugyancsak budapesti követjelentés számolt be arról, hogy a magyar katonai köröket nyugtalanítja a jugoszláv fegyverkezés. A hirtenbergi affér kapcsán pedig Regele arról tudósított, hogy a jugoszláv katonai hírszerzés kiemelten foglalkozik a magyar hadsereggel.¹¹⁵ 1934. március 2-án a budapesti osztrák követ jugoszláv kollégájával tárgyalt, aki elmondotta: a hármasszövetség elfogadhatatlan a kisantant számára és Ausztriának távol kellene tartania magát az ilyen jellegű közeledésektől. Az osztrák követ maga úgy vélekedett a közöltekről, hogy a kisantant nyugtalanítása különösen akkor feltűnő, ha a külpolitikai mozgások mögött katonai tartalmat vélnek felfedezni.¹¹⁶ Regele viszont teljesen a magyar álláspontot elfogadó értelemben közölt adatokat a magyar—jugoszláv határon történekről: csupán a jugoszláv részről elkövetett fegyverhasználat következményeiről számolt be.¹¹⁷ A marseille-i eseményeket követően viszont

109 KA BM. f. Lv. 1935. 28. 2/2. 4333. 8428., 10 408., HHStA. NPA. LU. 884. 394—396. 397—409. K. 21. 124—127.

110 HHStA. NPA. LU. 884. 406—407.

111 HHStA. NPA. K. 21. 777. L. még: NPA. K. 21. 867. LU. 886. 625.

112 Vö.: a prágai osztrák követség jelentéseit: HHStA. NPA. LU. 884. 434—439., 467—479., 502—506., 510—519., 522. A budapesti osztrák követségtől érkezett jelentések: HHStA. NPA. K. 19. 736., 737—739., 745—747., Berlinből: HHStA. NPA. LU. 884., 440., 442—448., 449—450., Varsóból: HHStA. NPA. LU. 884. 489—490., 499—500., Svájcól: HHStA. NPA. LU. 884. 493. 584., Törökországból: HHStA. NPA. LU. 884. 508., Párizsból: uo. 590., Athénből: uo. 569—571., 566—582. A fegyverszállításokkal kapcsolatos problémákra Hirtenberg után 1.: HHStA. NPA. LU. 884. 559—560., 565—566., 527., 531—534., 543.

113 KA BM. f. Lv. 1932. 28. 4/3. 3562. 25 578.

114 HHStA. NPA. K. 19. 968.

115 HHStA. NPA. K. 19. 395., KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 6546.

116 HHStA. NPA. K. 20. 106—108.

117 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 15 959.

inkább a jugoszláv álláspont továbbítását figyelhettük meg.¹¹⁸ A helyzet igen éles szakaszában Regele arról tudósított, hogy egy Magyarország elleni jugoszláv támadás esetén a Szombathelyen állomásozó két repülőezredet azonnal bevetnék Belgrád bombázására.¹¹⁹ 1936 végén viszont Regele ezredes a kormányzó környezetének egy katonai személyére hivatkozva jelentette, hogy a magyar államfő Jugoszláviába utazik majd — Magyarország közeledni igyekszik Belgrádhoz, mert a kisantant államai között katonailag Jugoszlávia a leg-erősebb és az ellentétek Magyarország és Jugoszlávia között tűnnek még legin-
kább áthidalhatónak.¹²⁰

A román—magyar reláció katonai vonatkozásai szinte alig kaptak hangot — Regele viszont a romániai hadgyakorlatokon szerzett benyomásairól a magyar honvédelmi miniszteriumban folytatott beszélgetést. A konzultáció során a kérdésben magyar részről csupán azokra a jelentésekre hivatkoztak, amelyeket a bukaresti és a varsói magyar katonai attasétól kaptak, bizalmasabb forrásokból származó információk nem kaptak említést az osztrák katonai attasé előtt.¹²¹

A magyar—csehszlovák viszony katonai jellemzőiről küldött jelentések pedig már teljesen elhanyagolható jellegűek voltak. Egyedül a budapesti csehszlovák ügyvivő egy megjegyzését kívánjuk említeni, aki 1935. októberben Gömbös miniszterelnök berlini tárgyalásairól úgy vélekedett az osztrák követnek, hogy érzik: fenyegetve vannak.¹²²

h) Már utaltunk rá, hogy a közvetlen tartalmú és jellegű osztrák—magyar katonai kapcsolatok — a nagyfokú és többoldalú beárnyékoltság miatt — alig és akkor is eléggé másodlagos módon nyertek említést — a vezénylésekben, a vezényelt tisztek összefoglaló jelentéseiben, amelyek azonban többségükben ismét csak az osztrák diplomáciát közvetlenebbül érintő kérdésekkel foglalkoztak, mint pl. a magyar tisztikar politikai beállítottsága.¹²³ 1937. januárban Darányi miniszterelnök említette meg a budapesti osztrák követnek, hogy beszélt Schuschnigg kancellárral a kölcsönös tiszti vezénylésekről és úgy vélekedett, hogy eddig kevesebb osztrák tiszt jött Magyarországra, mint ahányan magyar részről érkeztek az osztrák hadsereghez. A követ jelentette a beszélgetést, amelyre olyan válasz érkezett, hogy az osztrák katonai vezetés a tiszthiány miatt redukálta a külföldi vezényléseket és Franciaországban, valamint Olaszországban különben is többet tanulhatnak a tisztek. A választ közölték a budapesti osztrák követséggel: 1936-ban 4 osztrák tisztet vezényeltek Magyarországra, 1937-ben pedig mindössze 1 műszaki tiszt érkezik majd.¹²⁴ Az osztrák—magyar katonai kapcsolatoknak legbeárnyékoltabb vonatkozása az volt, amikor magyar részről magas politikai és katonai szinten formáltak véleményt az osztrák fegyveres erőkről — kritikai éllel. Regele már 1934 tavaszán jelentést küldött arról, miként ítélik meg magyar katonai körökben az osztrák hadsereget.¹²⁵

118 Vö. pl.: KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 33 066., HHStA. NPA. K. 20. 534.

119 KA BM. f. Lv. 1935. 28. 2/2. 4333. 703.

120 HHStA. NPA. LU. 885. 1/1. 86. K. 21. Hasonló értelemben szóltak egyéb források is: HHStA. NPA. K. 25. 613—614., 729—730. Amit az osztrák katonai attasé a jugoszláv katonai potenciáról jelentett, erősen megkérdőjelezhető.

121 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 3435. L. még: uo. 17 902., 1933. 28. 5. 3779. 30 601.

122 HHStA. NPA. K. 21. 182—184. Vö. még: KA BM. f. Lv. 1933. 28. 5. 3779. 31 287., 1935. 28. 2/2. 4333. 4205.

123 Vö. pl.: HHStA. NPA. K. 20. 250., KA BM. f. Lv. 1935. 26—34. 3/1. 4358. 22 639., 26 400.; 28. 2/2. 4333. 12 204. 1935 szeptemberében Regele javasolta, hogy az osztrák honvédelmi minisztérium készítsen utasítást a magyar tiszteket fogadó osztrák katonák számára és hívja fel a figyelmet, arra, hogy „... bizonyos óvatossággal...” nyilatkozzanak csupán, Regele javaslatát elfogadták.

124 HHStA. NPA. K. 21. 581—582. LU. 896. 5/4. 461—462., 894. 4/1. 116.

125 KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 8855.

Gömbös miniszterelnök pedig 1934 nyarán a követ előtt fejtegette, hogy fejleszteni kell az osztrák hadsereget és az állam fegyveres erői mellett egyéb formációkat nem szabad megtérni. Gömbös a magyar megoldással szolgálva például azt mondta: az ajánlott modellt ő Magyarországon megteremtette már.¹²⁶ Gömbös később is hasonló értelemben nyilatkozott, miközben arról informálta a követet, hogy az osztrák események idején mindent megtett az olasz bevonulás megakadályozására, mert ez jugoszláv és csehszlovák részről beláthatatlan következményekkel járt volna Magyarországra. Gömbös elmondotta még, hogy Róder vezérkari főnök beszélt Mussolinival a nem kielégítő osztrák felfegyverzettségről. Gömbös sajnálatosnak minősítette, hogy az osztrák hadsereg nincs kellően felfegyverezve és kijelentette: „...erős hadsereg nélkül egyetlen kormány sem képes politizálni”.¹²⁷ 1937 tavaszán pedig Rátz Jenő vezérkari főnök nyilatkozott: megítélése szerint az osztrák katonai koncepció — szemben a magyarral — tisztán defenzív jellegű.¹²⁸

Az osztrák diplomácia információi — mint ahogy már hangsúlyoztuk — egy olyan kép kialakítását tették lehetővé, amely nagyjában-egészében a kor diplomáciájának átlagnívóján mozgott. Számunkra azonban ma már csupán másodlagos jelentőséggel bírnak. Meggyőződésünk, hogy a követjelentés — amely sajátos forrása a történettudománynak, s bár forrásértékét pozitívan alakítja, hogy öszinteségre kell törekednie, mert saját kormányát informálja — a fogadó ország nemzeti történetírása számára csupán összehasonlítási alapként szolgálhat, csak másodlagos jellegű lehet a hazai források mögött. Jelentőségét persze növeli, ha a hazai forrásbázisok töredékesek — mint a mi esetünkben.¹²⁹

¹²⁶ HHStA. NPA. K. 20. 327—329., I., a beszélgetésről Regele jelentését: KA BM. f. Lv. 1934: 4 6. 4034. 21 378.

¹²⁷ KA BM. f. Lv. 1934. 28. 4/6. 4034. 24 849.

¹²⁸ HHStA. NPA. K. 21. 698—699.

¹²⁹ Nem tekinthetjük feladatunknak, hogy az iratanyag nem magyar vonatkozásainak akár csak egyes mozaikjairól is említést tegyünk. Két információ vonatkozásában azonban — a kuriozitás miatt — kivételt teszünk: egy 1933. február 1-én datált iratból azt lehetett megállapítani, hogy a német vezérkar információkat adott az osztrák hadseregnek a csehszlovák fegyveres erőkről. KA BM. f. Lv. 1933. 28. 5. 3779. 2694. 1937. június 14-én, a budapesti német katonai attasé, Friederici tábornok egy beszélgetés során úgy nyilatkozott az osztrák követnek, hogy Németország csak úgy kezdhet háborút, ha szövetséget köt a Szovjetunióval. Ennek tervain már dolgozik a vezérkar — mondotta az attasé, aki viszont lehetségesnek tartott egy angol—német közlekedést is. HHStA. NPA. K. 21. 776.